

Detecció i anàlisi de les necessitats formatives del docent universitari. Un estudi de casos múltiple

Susanna Aránega Español

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Detecció i anàlisi de les necessitats formatives del docent universitari.

Un estudi de casos múltiple

Departament de Didàctica i Organització Educativa

**Programa de doctorat: Desenvolupament professional i
institucional per a la qualitat educativa**

Bienni: 2001-2003

Doctoranda: Susanna Aránega Español

Director de la tesi: Doctor Francesc Imbernon

Departament de Didàctica i Organització Educativa
Programa de doctorat: Desenvolupament professional i
institucional per a la qualitat educativa

Bienni: 2001-2003

**Detecció i anàlisi de les necessitats
formatives del docent universitari.**
Un estudi de casos múltiple

Doctoranda: Susanna Aránega Español
Director de la tesi: Doctor Francesc Imbernon

*No hi ha enigmes.
Si un problema es pot plantejar, també es pot resoldre.
Ludwing Wittgenstein*

*Quan pensàvem que teníem totes les respostes,
de sobte van canviar totes les preguntes.
Mario Benedetti.*

ÍNDIX

AGRAÏMENTS	5
INTRODUCCIÓ	7
JUSTIFICACIÓ DE LA RECERCA	11
1.1.1. Les causes de la recerca.	14
1.1.2. Interrogants.	14
1.1.3. Tema i objectius.	15
1.1.4. Casos.	16
1.1.5. Pla de treball.	17
PRIMERA PART. MARC TEÒRIC	19
CAPITOL 1. CONTEXT ACTUAL. LA UNIVERSITAT AL s. XXI	19
1.2. Un canvi de segle. Un segle de canvis.	21
1.3. La societat del segle XXI . Canvis presents, reptes de futur.	23
1.3.1. L'educació en un món dinàmic.	25
1.3.2. La Universitat.	28
1.3.3. Educació i societat.	29
1.3.3.1. Dimensió professional.	30
1.3.3.2. Dimensió epistemològica.	37
1.3.3.3. Dimensió social.	39
1.3.3.4. Dimensió històrica. La Universitat d'ahir i avui.	42
CAPITOL 2. FUNCIONS DE LA UNIVERSITAT EN EL s. XXI	45
1.4. Missió de la Universitat.	45
1.5. Funcions de la Universitat a nivell normatiu.	48
CAPITOL 3. L'ESPAI EUROPEU D'EDUCACIÓ SUPERIOR	51
1.5.1. Què és l'EEES.	51
1.5.2. Objectius de l'EEES.	51
1.5.3. Principis de l'EEES.	52
1.5.4. Trets que caracteritzen l'EEES.	52
1.5.5. Implicacions dels docents.	54
1.5.6. Motius de la seva creació.	55
1.5.7. L'EEES Història i procés.	56
1.5.8. La LOU i L'EEES	58
1.5.9. Els ECTS	59
1.5.10. El SET	60
1.6. La renovació dels mètodes docents.	60
1.7. Reptes que planteja la incorporació a l'EEES a les universitats.	61
1.8. <i>El Espacio Latinoamericano y del Caribe de Educación Superior.</i>	61

CAPÍTOL 4. L'EDUCACIÓ SUPERIOR A CADA CONTEXT: ARGENTINA, XILE I CATALUNYA 63

2.	L'Educació Superior a Argentina.	
2.1.	Les institucions d'Educació Superior. Context general a Argentina.	63
2.1.1.1.	Els docents.	66
2.1.1.2.	La investigació i els investigadors.	67
3.	La Universidad Nacional Tres de Febrero.	
3.1.1.1.	Historia.	70
3.1.1.2.	Estructura i organització interna.	71
3.1.1.3.	La formació del professorat a la UNTREF: debilitats i fortaleses.	73
4.	L'Educació Superior a Xile.	
4.1.	Els nous reptes de la Universitat vers la societat global	75
4.2.	Les universitats xilenes i la seva situació actual	76
4.2.1.	Normatives	78
4.2.2.	Els eixos orientadors de l'Educació Superior a Xile	79
4.2.3.	Resultats de les transformacions de l'Educació Superior Xilena.	81
5.	La Universidad de Valparaíso.	
5.1.	Estructura i organització interna.	82
5.2.	Del funcionament actual de la Universitat.	83
5.3.	El professorat de la Universidad de Valparaíso.	83
6.	L'Educació Superior a Catalunya.	86
6.1.	Hª del sistema universitari català.	86
6.2.	Estructura del sistema universitari a Catalunya.	87
6.2.1.	Estructura	88
6.2.2.	Organització del sistema universitari a Catalunya.	89
7.	La Universitat de Barcelona.	91

CAPÍTOL 5. EL DOCENT A LA UNIVERSITAT

8.	Definició i funcions del docent universitari.	93
8.1.1.	Esborrany de l'Estatut del personal docent i investigador universitari (PDI).	95
8.1.2.	Llei Orgànica d'Universitats (LOU).	96
8.1.3.	UNESCO	97
8.1.4.	AQU	98
8.1.5.	ANECA	98
8.1.6.	Competències professionals definides per diferents autors.	99
8.1.6.1.	Competències. Definició	101
8.1.6.2.	Valor que s'ofereix a la docència.	106
8.2.	El perfil del docent universitari.	109
8.3.	Innovació pedagògica.	111

CAPÍTOL 6. LA FORMACIÓ PERMANENT A LA UNIVERSITAT 113

9.	Definició de formació.	113
9.1.	Quina formació.	114
9.2.	La formació inicial i la formació permanent.	116
9.2.1.	La formació permanent del professorat. Marc normatiu.	118
9.2.2.	Com ha de ser la formació permanent.	120

CAPÍTOL 7. DETECCIÓ I ANÀLISI DE NECESSITATS FORMATIVES. CONCEPTE DE NECESSITAT

10. Concepte de necessitat.	123
11. Concepte de necessitat formativa.	125
11.1. Concepte de necessitat normativa o prescriptiva	125
11.1.1. Orientacions.	126
11.2. El concepte de necessitat sentida.	126
11.2.1. La detecció de necessitats en el pas del temps.	130
11.3. Detecció de necessitats en la recerca.	132
11.3.1. La detecció de necessitats a través d'ambdues perspectives: prescriptiva i sentida.	132
12. Anàlisi de necessitats.	133

SEGONA PART. LA RECERCA 135

CAPÍTOL 8. DISSENY I PROCÉS DE LA RECERCA

13. Disseny de la recerca.	137
13.1. L'enfocament fenomenològic.	141
14. L'estudi de casos.	144
14.1. L'estudi de casos múltiple.	144
14.2. L'estudi de casos en la recerca.	148
14.2.1. Tema.	148
14.2.2. Objectius.	148
14.2.3. Descripció dels casos.	149
14.2.4. La instrumentalització per a la recollida de dades.	149
14.2.5. Procés de categorització.	149
14.2.6. Categories deductives i categories inductives.	151
14.2.7. Tècniques de recollida de dades.	164
14.2.8. Qüestionari.	164
14.2.8.1. Característiques d'un qüestionari.	164
14.2.8.2. Aspectes presents en l'elaboració del qüestionari.	165
14.2.8.3. El qüestionari de la recerca.	165
14.2.9. L'entrevista.	167
14.2.9.1. Característiques de l'entrevista en profunditat.	167
14.2.9.2. En el moment precedent a l'entrevista.	168
14.2.9.3. Durant l'entrevista.	168
14.2.9.4. El guió de l'entrevista.	169
14.2.9.5. Eines.	169
14.2.9.6. Anàlisi de les dades.	170
14.2.10. Els grups col·laboratius.	170
14.2.10.1. Fase d'identificació de les necessitats.	171
14.2.10.2. La fase de categorització de necessitats.	171
14.2.10.3. La fase de priorització de necessitats.	171
14.2.11. Triangulació .	172
14.2.12. L'escenari .	174
14.2.13. Els participants.	175
14.3. La sistematització de les dades.	177
14.4. Criteris de rigor.	177

CAPITOL 9. ANÀLISI DE LES DADES DELS QÜESTIONARIS

15. Anàlisi de les dades dels qüestionaris. Universitat de Barcelona.	179
15.1. En relació al perfil professional dels docents.	180
15.2. En relació a la formació.	184
15.3. En relació a la docència.	186
15.4. En relació a la metodologia docent.	189
15.5. En relació a l'avaluació	198
15.6. Quant a la relació professorat – estudiants.	204
15.7. En relació a la modalitat formativa utilitzada.	211
15.8. Quins aspectes considera rellevants que no han quedat reflectits en el qüestionari ?	221
15.9. Temes no contemplats.	222
16. Anàlisi de les dades dels qüestionaris de la Universidad Nacional Tres de Febrero.	225
16.1. En relació al perfil professional dels docents.	226
16.2. En relació a la formació.	230
16.3. En relació a la docència.	232
16.4. En relació a la metodologia docent.	234
16.5. En relació a l'avaluació.	242
16.6. Quant a la relació professorat – estudiants.	246
16.7. En relació a la modalitat formativa utilitzada.	250
17. Anàlisi de les dades dels qüestionaris de la Universidad de Valparaíso.	257
17.1. En relació al perfil professional dels docents.	258
17.2. En relació a la formació.	260
17.3. En relació a la docència.	262
17.4. En relació a la metodologia docent.	265
17.5. En relació a l'avaluació.	274
17.6. Quant a la relació professorat – estudiants.	278
17.7. En relació a la modalitat formativa utilitzada.	282
17.8. Quines condicions creu que hauria de tenir la formació permanent perquè fos adequada a les seves necessitats i interessos?	290
17.9. Aspectes que considera rellevants i que no s'han tingut en compte en el qüestionari.	291
18. Triangulació de les dades dels qüestionaris.	293
18.1. Perfils professionals.	293
18.2. Planificació de la docència.	295
18.3. Metodologia docent.	296
18.4. Avaluació.	299
18.5. Relació professor/a – alumnes.	301
18.6. Formació.	303
18.6.1. Condicions que ha de complir la formació	306
18.6.2. Aspectes que afegiria.	308

CAPITOL 10. ANÀLISI DE LES DADES DE LES ENTREVISTES

19. Universitats catalanes.	311
19.1. Valoracions.	313
19.2. Dificultats.	317
19.3. Necessitats.	322
20. Anàlisi de les dades de les entrevistes. Universidad Nacional tres de Febrero.	331
20.1. Valoracions.	333

20.2. Dificultats.	336
20.3. Necessitats.	340
21. Anàlisi de les dades de les entrevistes. Universidad de Valparaíso.	351
21.1. Valoracions.	352
21.2. Dificultats.	357
21.3. Necessitats.	361
22. Triangulació de les dades de les entrevistes. UB. UNTREF. UV.	373
22.1. Valoracions.	374
22.2. Dificultats.	376
22.3. Necessitats.	379
23. Triangulació de les dades en relació a aspectes concrets.	382

CAPÍTOL 11. ANÀLISI DE LES DADES DEL GRUPS COL·LABORATIUS 389

24. Universitat de Barcelona.	389
24.1. Diamant . Grup de professorat novell.	389
24.2. Diamant . Grup de professorat experimentat.	393
24.3. Diamant. Grup de professorat novell i experimentat.	396
25. Triangulació dels diamants dels tres grups de docents de la Universitat de Barcelona.	400
26. Universidad Nacional Tres de Febrero.	401
26.1. Diamant. Grups de docents experts.	401
26.2. Diamant . Grup de professorat novell.	405
27. Triangulació dels diamants dels tres grups.	406
28. Universidad de Valparaíso.	407
28.1. Diamant. Grup de professorat novell.	407
28.2. Diamant. Grup de docents experimentats.	410
28.3. Diamant. Grup mixta de professorat novell i professorat experimentat.	412

CAPITOL 12. TRIANGULACIÓ DE LES DADES OBTINGUDES A TRAVÉS DELS DIFERENTS INSTRUMENTS. QÜESTIONARIS. ENTREVISTES. GRUPS COL·LABORATIUS. 415

TERCERA PART. CONCLUSIONS I PROPOSTA DE FORMACIÓ 417

CAPITOL 13. CONCLUSIONS

29. Conclusions generals.	419
29.1. Entorn els objectius.	420
29.2. A l'entorn de la necessitat de formació pedagògica.	422
29.3. A l'entorn de les dificultats dels docent i les seves necessitats.	423
29.4. A l'entorn de les valoracions dels docents.	425
29.5. A l'entorn de les competències docents.	426
29.6. En relació als informants.	427
29.6.1. Perfil professional.	427
29.6.2. Dedicació professional del professorat a la Universitat.	427
29.6.3. En relació a l'experiència docent prèvia a la docència a la Universitat.	429
29.6.4. En relació a la formació inicial prèvia.	429
29.6.5. En relació a la formació per la recerca.	430
29.7. En relació a la concreció de les necessitats formatives.	431
29.7.1. La planificació.	431
29.7.2. La metodologia.	432

29.7.3.	El treball en equip del professorat.	434
29.7.4.	Els materials, recursos i les TIC.	435
29.7.5.	L'avaluació.	435
29.7.6.	Les relacions professorat estudiants	436
29.8.	En relació a la formació pedagògica.	437
29.8.1.	La formació pedagògica com una necessitat.	437
29.8.2.	En relació al tipus de formació.	439
29.8.3.	En relació a les temàtiques.	441
29.9.	En relació als docents	442
29.9.1.	Les percepcions dels docents.	442
29.9.2.	En relació a les actituds dels docents.	442
29.9.3.	En relació a la percepció que tenen els docents sobre els estudiants.	443
29.10.	En relació als contextos en els que es desenvolupa l'acció docent.	443
30.	En relació a la recerca.	444
30.1.	Expectatives de la investigadora en la recerca.	444
30.2.	Percepcions de la investigadora.	444
30.2.1.	Quant al recolzament institucional	445
30.3.	Sobre el creixement personal i professional de la recerca en la investigadora.	445
30.4.	Utilitat de la recerca	446
30.4.1.	Fortaleses i debilitats de la recerca	447
30.5.	Suggeriments per a posteriors recerques.	448
CAPITOL 14. PROPOSTA DE FORMACIÓ		449
31.	Sobre el recolzament institucional.	450
32.	Sobre el model de formació.	451
33.	Sobre les línies prioritàries.	453
33.1.	Temes transversals	453
34.	Sobre les modalitats.	454
34.1.	Condicions de cada modalitat.	456
34.2.	Formació per a la recerca vinculada a la docència.	458
34.3.	Formació sobre la institució.	458
34.4.	En relació a les etapes evolutives del professional docent.	458
34.5.	De la macroplanificació a la micro planificació. Estructura de la formació.	459
34.6.	En relació als docents	
BIBLIOGRAFIA		463
34.7.	<i>Index de figures</i>	
34.8.	<i>Index de quadres</i>	
34.9.	<i>Annexos</i>	

AGRAÏMENTS

Vull mostrar la meua gratitud a totes aquelles persones que de manera directe o indirecte han fet possible que aquest treball esdevingui una realitat. Amb el propòsit de no oblidar-me ningú mostro el meu agraïment:

- A la meua família per la paciència i generositat que m'han perpetuat i també pel coratge i motivació que m'han anat brindant malgrat les hores que els he llevat.
- A tots els mestres i professors amb qui he compartit escola i m'han omplert la motxilla per caminar en l'itinerari educatiu al llarg de la meua vida. D'ells en porto una part en els meus pensaments i una part en els meus sentiments.
- A totes aquelles persones que en diferents moments de la meua vida han dipositat la seva confiança en mi i m'han encoratjat a iniciar projectes que m'han permès aconseguir tot el que he fet. Concretament a les persones que van comptar amb mi fins i tot coneixent la meua inexperiència i em van introduir en l'apassionant món del formació permanent, en especial a la Maite Oller, en Pere Costa, la Maite Colén, la Marga Teixidor, en Carles Parellada, la Carmina Bosch i en David Vilalta, a més de totes les persones de l'ICE de Barcelona i de l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona amb qui he col·laborat estretament.
- A tots els professors i professores del Departament i més concretament a les persones del grup FODIP amb qui a més de compartir docència he compartit coneixements i vivències, Núria S., Beatriz, José Luis, fent també un especial esment especial a aquelles persones amb els qui he tingut la sort de compartir docència i experiències fora del territori nacional i als qui agraeixo l'acompanyament i les llargues hores de diàleg: als professors i professores Serafi, Paulino, Juanjo, Antonio, Maite, Núria G, Elena.
- Al professor Antonio Bartolomé, company de viatge i conseller al qui li agraeixo la seva ajuda incondicional, també en aquest treball.
- Al professor Joan Mallart que va creure amb un grup d'estudiants, del qual jo en formava part, i ens va donar l'empenta i la col·laboració que ens va dirigir a l'elaboració de diversos projectes professionals.
- Als meus amics i companys de viatge, en especial a en Joan Portell i l'Anna Nolla amb qui he creat i elaborat publicacions i projectes diversos durant molts anys i amb els que hem generat debats que ens han permès aconseguir fites molt interessants.

- A en Joan Domènech i la Rosa Guitart, amics i excel·lents professionals amb qui he tingut la sort de poder col·laborar compartint publicacions, motiu que ha provocat interessants diàlegs pedagògics.
- A en Joan Badia, amic i conseller amb qui comparteixo activitats professionals que també han ajudat a nodrir el meu bagatge professional.
- A tots aquells docents, que de manera anònima i desinteressada han fet les aportacions amb les quals he pogut desenvolupar la recerca que es presenta.

I com no, al meu director de tesi qui per a mi ha estat i és amic, professor, assessor i amb qui m'uneixen molts anys de coneixença i experiències professionals.

INTRODUCCIÓ

“... lo inesperado nos sorprende, pues nos hemos instalado con demasiado seguridad en nuestras teorías, en nuestras ideas, y estas no tienen ninguna estructura para acoger lo nuevo” E. Morin

La Universitat és un dels fonaments principals de la societat del coneixement. Fins fa unes dècades, la única missió de la Universitat era la de transmetre el coneixement acumulat al llarg de la història. Actualment la seva missió s'ha redefinit. Les alteracions que s'originen en la societat del moment exigeixen a les institucions que incorporin modificacions diverses. Les tendències en el sistema educatiu instiguen a produir innovació de manera constant i ens empenyen a cercar, de manera recurrent, nous models, noves propostes, pràctiques diferents que generin millores individuals o col·lectives en els aprenents i en els docents.

La Universitat del s. XXI no està exempta de l'evolució contemporània ni de les inèrcies innovadores. Als canvis diversos que es produeixen en tots els àmbits de la societat del moment, s'hi sumen les exigències fruit de l'adjunció als espais internacionals d'educació superior. L'objectiu d'aconseguir l'adquisició de competències diverses en els estudiants, a més dels coneixements indispensables per obtenir l'acreditació, provoca que els docents reflexionin sobre les metodologies que utilitzen a les aules i, si s'escau, implementin modificacions.

Actualment la Universitat té plantejats grans reptes que reclamen solucions complexes. Algunes d'aquestes solucions són alienes als propis docents, però bona part d'elles els precisen com a responsables directes del canvi.

Aquests canvis es poden produir de manera espontània, confiant en l'autoregulació dels propis agents, o es poden dinamitzar cercant alguna fórmula que ho faci possible.

Intuïtivament i de manera racional es podria afirmar que una formació podria aportar als docents tot allò que hom pot pensar que els manca per a fer la seva activitat professional de manera adequada però, és realment necessària aquesta formació? necessària per a qui? Fins a quin punt el professorat actual se sent preparat per a gestionar aquest canvi. Té la preparació pedagògica per implementar modificacions en les seves pràctiques per respondre a les exigències que se li reclamen? Els docents que actualment exerceixen a la Universitat tenen la formació pedagògica suficient per a donar resposta als requeriments?

Dissenyar una formació sense preguntar als directament afectats quines són les seves necessitats, si és que en tenen, podria ser un disseny advocat al fracàs.

Així doncs, el primer que cal esbrinar és si els docents universitaris tenen necessitat per formar-se pedagògicament i si responen positivament, cercar quines són les necessitats concretes i en quin context se situen.

No seria correcte, ni coherent, dissenyar un pla de formació sense conèixer les fortaleeses, debilitats i necessitats del sistema i els professionals que han estat i estan en l'exercici de la seva professió docent. Cal tenir present a quins destinataris s'adreça i en quin context estan ubicats. Per tant abans de començar a planificar res caldrà conèixer:

- Les necessitats formatives que poden tenir els docents.
- Quina formació pedagògica s'està oferint ja sigui en formació inicial com en formació permanent en la institució universitària.
- Quines modalitats formatives poden ser més adients d'acord amb les possibilitats dels docents.

Només tenint presents totes aquestes informacions es pot començar a escriure el full de ruta adequat a cada circumstància, facilitant la planificació de les possibles accions sense caure en el parany de crear una formació inadequada per a professionals que no ho necessiten, o planificar una formació en destreses que ja posseeixen els receptors.

Abans de fer-ho, caldrà aprofundir en el concepte de necessitat i més concretament sobre el concepte de necessitat formativa. Seria una banalitat no considerar totes les cares del prisma. La detecció de necessitats formatives del docent universitari des de l'òptica dels professionals en exercici pot aportar aquells petits fragments de realitat que ajudin a analitzar la complexitat en la qual succeeixen, complexitat social o organitzativa en la que es troben immersos. Conèixer les exigències del sistema educatiu en el marc de les administracions internacionals pot facilitar la interpretació de les necessitats sentides pels professionals.

Conèixer en profunditat les necessitats és bàsic per a dissenyar una estructura sòlida de formació que, recolzada des de l'Administració doni l'embranchida necessària per engegar els diferents projectes formatius que poden ser propis de cada facultat.

L'objectiu de la recerca és el de detectar si els docents senten o no necessitat per formar-se, analitzar quines són les necessitats si és que n'hi ha i interpretar-les fins a trobar elements que permetin estructurar una proposta de formació el més adequada possible.

Per a fer aquest procés he elaborat la recerca que presento i que està estructurada en tres parts i cada una d'elles en diferents capítols. En els primers capítols de la primera part es concreten els motius que han provocat a la investigadora a dur a terme una recerca d'aquestes característiques i es dibuixa un mapa de la societat i la Universitat en el segle XXI emfatitzant els canvis més significatius i els reptes que aquestes representen per la Universitat. Es defineixen les actuals funcions de la Universitat i s'especifiquen les característiques del marcs internacionals d'educació superior en el que s'ubiquen les diferents universitats que han estat protagonistes de la recerca i s'emmarca cada cas en el seu context: la Universidad Nacional Tres de Febrero d'Argentina, la Universidad de Valparaíso de Xile i les Universitats catalanes a Catalunya.

Ens els capítols cinc i sis es fa referència al rol del docent i a les competències que se li suposen per l'exercici de la seva professió i s'analitza la importància de la formació permanent del professorat, també en l'etapa d'educació superior. Podríem trobar un elevat consens en considerar que la formació permanent és necessària per l'actualització de coneixements i habilitats però perquè sigui realment efectiva cal que estigui planificada. I per a garantir-ne el seu èxit, cal que tingui en compte les necessitats. Abans, però cal saber a què ens referim quan parlem de necessitat i conceptualitzar el terme.

La segona part de la recerca s'inicia amb l'explicació de la metodologia i el disseny del procés de la recerca que té com a font principal les veus dels docents, i en els capítols següents s'analitzen, interpreten i triangulen totes les dades obtingudes a través dels diferents instruments.

En la tercera part de la recerca s'exposen les conclusions a les quals s'ha arribat i s'apunten les pautes que ajuden a dibuixar la proposta formativa que es proposa al final de tot el document. Una proposta d'un marc general de formació en la línia del que els docents han valorat i han expressat com a necessitat sentida¹.

---

¹ Una part d'aquesta recerca ha estat vinculada a la recerca desenvolupada pel Grup de recerca consolidat FODIP (del qual en formo part) durant el curs acadèmic 2006-2007.

JUSTIFICACIÓ DE LA RECERCA

D'una forma breu exposo les motivacions personals que m'han conduït a embrancar-me en una recerca sobre el tema de les necessitats formatives del docent universitari i quins han estat els referents intuïtius que han provocat la voluntat d'endinsar-me en un camp que està generant tants reptes a escala internacional.

La meua trajectòria professional, ha seguit un itinerari estretament vinculat docència i en els darrers anys a la formació permanent i també a la docència a la Universitat.

Les primeres experiències com a docent, en diferents etapes de l'educació obligatòria, em van deixar acompanyar de professionals amb qui vaig compartir reflexions que ens enfonsaven en llargs debats pedagògics. Reflexions que recolzava sobre una base de formació inicial com a mestra.

El bagatge adquirit amb l'experiència i la motivació creada per la confiança que em dipositaven els professionals amb qui vaig compartir aquest període em va encaminar a introduir-me en el món de la formació permanent com a formadora.

Els meus primers assajos en formació permanent no van ser tant generosos com els del període anterior: no gaudia de formació inicial prèvia, el treball era completament solitari i costava trobar referents pedagògics per nodrir una activitat tant complexa.

Les dificultats i els obstacles que anaven creixent, sobretot en els primers anys, es van anar superant (o bé relativitzant en alguns casos) a base d'experiència i de petites modificacions en allò que no acabava de funcionar.

L'assaig error i el complement de lectures de llibres, revistes pedagògiques, l'assistència a activitats formatives diverses, em van anar ajudant a interpretar millor les experiències viscudes i també a conceptualitzar alguns aspectes que anava copsant així com implementar canvis més substancials en els meus afers quotidians.

Una de les mancances que més em preocupava i em segueix preocupant com a formadora, és l'escassa formació pedagògica que té el formador o formadora. Una formació que permeti cercar estratègies, recursos i un espai on compartir reflexions o mirades diferents de les situacions de la quotidianitat.

Un dels temes vinculats a les meves activitats formatives ha estat el de les competències i la seva posada en escena en els centres i les aules. La clau està en les metodologies que s'utilitzen per a fer-les possible: totes en general i cap en concret.

L'assessorament, és una de les modalitats formatives en les que més activitats formatives he desenvolupat. Els motius, bàsicament, la seva orientació menys tècnica que suposa un acompanyament en la pràctica dels docents -és una molt bona eina per promoure un pensament crític i reflexiu -. També perquè el rol de la formadora és el d'acompanyar en un procés de creixement personal i professional del docent on la dinàmica i el contingut es van configurant a partir de l'anàlisi de les necessitats dels mestres i/o professors.

La possible modificació de les pràctiques arriba a partir de la reflexió que de manera individual i col·lectiva es fa des de la pràctica. Tenir un retrat de la realitat es converteix en un detall imprescindible per avançar.

Conèixer les necessitats dels docents abans d'iniciar l'activitat, o bé durant l'activitat formativa, ha estat un dels cavall de batalla que m'han acompanyat en el meu viatge. Conèixer les necessitats reals a través del que expressen els mateixos agents, o bé descobrir-les mitjançant l'observació ha sigut, per mi, un dels eixos vertebradors de les meves activitats formatives.

Fa uns anys vaig començar a compartir la formació permanent amb la docència a la Universitat. Un nou camp per explorar, nous reptes a superar.

Aquests anys com a docent a la Universitat m'han ajudat a complimentar aquest calidoscopi relacionat amb la docència i la formació permanent. Una nova panoràmica que obre les portes a una vessant formativa aparentment molt paral·lela a la que estava efectuant.

Val a dir que l'experiència, l'autoformació a través de totes les modalitats possibles m'han ajudat a incrementar coneixements disciplinars sobre les matèries que imparteixo però tornaven a ser deficitaris els meus coneixements pedagògics en un camp nou.

Particularment he pogut evidenciar que, haver impartit docència en altres etapes educatives diferents aporta elements que afavoreixen la primera posada en escena, però que no faciliten l'acompliment de les fites d'un docent.

La reflexió sobre les dificultats que vaig haver de sortejar, afegides als dubtes que em plantejaven els mateixos estudiants em va fer alinear un repertori d'interrogants dels quals només n'enumeraré alguns: com es pot afavorir l'adquisició de les competències - no estrictament curriculars- amb els alumnes? quines metodologies cal utilitzar amb tants alumnes a l'aula i tants continguts per donar a conèixer? com ha de ser l'avaluació per tal que sigui constructiva i alhora acreditativa, com s'ha de mantenir la relació entre allò que s'ensenyava i la pràctica del món laboral, com es poden planificar tots els continguts sense perdre de vista tot allò que succeeix a diari i que afavoreix el lligam entre les classes i l'exterior? com haurien de ser les classes perquè els alumnes aprenguin no només els coneixements que han d'aprendre inexorablement sinó que a la vegada aprenguin a observar analitzar i resoldre situacions que es trobaran en el món laboral complint els requisits per a ser prou competents?

És quan em faig conscient de la sobredimensió de la feina i trobo a faltar una formació que m'acompanyi a observar, interpretar, cercar respostes, decidir sobre les més adients en cada situació.

Però, sóc la única que necessita formació? Quina formació m'aniria bé?

Els meus companys i companyes també estan en les mateixes condicions que jo? Les necessito jo que acabo de començar o també les necessiten els docents que fa temps que imparteixen classes? Com ho fan els meus companys per adequar les seves classes a les metodologies que reclamen un aprenentatge autònom dels estudiants?

Tenen les mateixes necessitats els docents experimentats que els docents novells?

Vaig voler compartir els meus dubtes amb alguns dels meus companys de docència i em vaig adonar que no es tractava d'una necessitat individual. Motiu que em va fer endinsar en la cerca d'aquestes necessitats formatives que generalitzades i/o individualitzades em permetessin dissenyar un pla de formació que ajudés a cobrir les necessitats reals.

Aquestes són algunes de les reflexions que m'han esperonat a indagar sobre aquest camp: el de les necessitats formatives dels docents a la Universitat.

El coneixement de les activitats formatives que es porten a terme amb els docents novells a la Universitat de Barcelona i la possibilitat de fer recerca en un entorn molt llunyà i diferent del que jo he viscut fins ara, em permetrà observar quines necessitats poden ser fruit dels requeriments del context més immediat, quines poden venir donades per context globalitzat internacional i quines poden ser pròpies de la naturalesa del docent com a professional independentment de la matèria que imparteix.

.....

És evident que el contingut d'una recerca, va acompanyada del bagatge personal i professional que ha ajudat a construir la vida professional de l'investigador. Espero que aquesta subjectivitat no m'aferra a una única idea i em permeti visualitzar els nous horitzons que s'obren en l'espai que he obert.

Les causes de la recerca

Un cop dibuixat l'escenari que ha provocat les meves especulacions entorn la formació permanent en la docència a la Universitat, començo a examinar el tema i veig que tot i que hi ha camí recorregut encara s'hi poden fer aportacions que ajudin a millorar el present.

Vivim un moment de canvis que no deixen exempta la Universitat a nivell internacional. El debat sobre les funcions del docent, les competències requerides pels estudiants i també pels docents, els nous mètodes d'estudi, la implantació de les tecnologies i els nous llenguatges que no només aporten noves formes d'accés a la informació sinó també de seguiment dels alumnes, obre noves finestres que provoquen incertesa entre els docents.

La formació permanent és un camp del qual s'ha investigat i experimentat bàsicament en les etapes d'educació obligatòria però en menor intensitat en la etapa d'Educació Superior. Espero que aquesta recerca pugui contribuir a reduir algunes incerteses facilitant la interpretació dels interrogants que em plantejo.

Interrogants

De la justificació expressada en sorgeixen preguntes a l'entorn de:

- El context en el qual se situa actualment la Universitat:
  - o Quins són els canvis que s'estan produint en les darreres dècades i quins efectes tenen en la societat en general, en el món laboral i en els professionals de tots els àmbits que es preparen per actuar-hi?
- La funció de la Universitat del s. XXI:
  - o Quina funció té la Universitat? Quin paper ha de tenir la Universitat en un període de canvis constants?
  - o La Universitat, com organització encarregada dels estudis superiors està incorporant canvis que s'exigeixen a nivell internacional i nacional i que afecten l'activitat docent. Com ho viuen els docents?
- Les competències que el docent, com a principal agent de canvi i innovació a la Universitat, hauria de tenir:
  - o Considerant la funció de la Universitat, com ha de ser el perfil docent. Quines competències se li requereixen? Com les pot adquirir? Quines han de ser les seves funcions?
- La formació pedagògica que hauria de tenir el professorat que imparteix docència a la Universitat:
  - o Els docents, agents principals d'aquests canvis en l'organització, tenen coneixements pedagògics suficients per incorporar modificacions en la seva activitat diària?
  - o Tenen necessitats formatives de caire pedagògic? Si és que en tenen, en quins aspectes es concreten?
  - o Com es formen habitualment i quina seria la forma que considerarien més adient per formar-se?
  - o Quina formació pedagògica ha rebut i rep el docent per impartir les seves classes?
  - o És suficient la formació adreçada al professorat novell? S'imparteix en tots els països i Universitats?

- Només necessiten formació els docents que s'inicien en la docència a la Universitat?
- L'experiència és suficient com per compensar qualsevol formació?
- Cal una formació externa o és suficient amb l'auto formació? Si cal una formació externa, com ha de ser i per a cobrir què?
- Quines condicions serien les òptimes per formar-se?

Tema i objectius

Dels interrogants plantejats en sorgeix el tema de la recerca.

Tema

El tema de la recerca és el que es defineix en el títol de la mateixa: la detecció de les necessitats formatives dels docents universitaris des de la mirada dels propis protagonistes.

Objectius

Els objectius que em proposo en la recerca són els que es detallen a continuació.

Objectius generals:

- Identificar les necessitats formatives dels professors i professores que imparteixen docència en l'etapa d'Educació Superior.
- Observar i escoltar les veus dels docents des de la proximitat al context.
- Interpretar les informacions recollides a través dels diferents informants, per esbrinar les necessitats formatives que tenen els docents universitaris en funció del context, el seu bagatge formatiu i dels requeriments externs.
- Elaborar unes conclusions que facilitin les eines per elaborar possibles plans formatius.
- Preparar una proposta marc de formació que contempli les necessitats més generalitzables i que permeti l'elaboració de plans diversos que cobreixin les necessitats més focalitzades.

Objectius específics:

- Identificar si els docents universitaris, de qualsevol ensenyament, gaudeixen de coneixements pedagògics i si aquests són suficients per exercir la seva activitat docent.
- Reconèixer si els docents tenen o no necessitats formatives en l'àmbit pedagògic per a realitzar la seva activitat diària incorporant els canvis generats per les alteracions sobrevingudes en les darreres dècades.
- Saber quin són els aspectes que els mateixos docents valoren de la seva feina.
- Distingir les dificultats que provoquen obstacles importants per a implementar innovacions.
- Tenir coneixement de les necessitats concretes que senten els docents independentment del context on estiguin desenvolupant la seva activitat i de les exigències externes.
- Percebre sensacions dels docents que aporten informacions implícites en positiu i en negatiu sobre la docència i sobre la formació permanent.
- Aconseguir elements suficients per configurar una proposta marc de formació permanent del professorat universitari en diferents contextos.

Casos

Per a realitzar la recerca hem escollit tres casos que corresponen a universitats diferents. El motiu principal és el de poder comptar amb una mostra de docents universitaris de diferents camps de coneixement (de diferents facultats) i també de contextos ben diferenciats pel que fa als aspectes normatius que venen determinats per la ubicació en el que se situen les tres universitats. Les Universitats triades per la recerca són:

- La Universidad de Valparaíso, Xile.
- La Universidad Nacional Tres de Febrero, Argentina.
- Les universitats catalanes, prioritàriament la Universitat de Barcelona.

Les diferències que he tingut en compte són les següents:

- La Universidad de Valparaíso i la Universidad Nacional Tres de Febrero són dues Universitats que estan incloses dins el *Espacio Latinoamericano y del Caribe de Educación Superior*, espai que no es troba lligat als requisits de l'Espai Europeu d'Educació Superior.
- La titularitat de la Universidad de Valparaíso i la Universidad Nacional Tres de Febrero són diferents:
  - o La Universidad de Valparaíso és una Universitat pública de Xile.
  - o La Universidad Nacional Tres de Febrero és una universitat privada de la ciutat de Buenos Aires, Argentina.
- Les diferents universitats catalanes estan ubicades dins el marc de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Això permet analitzar la influència de les necessitats dels docents en relació a les demandes prescrites per l'entrada en aquest espai. Tot i que la majoria dels docents informats pertanyen a la Universitat de Barcelona, també hi han participat professors i professores d'altres universitats catalanes:
  - o La Universitat Autònoma de Barcelona.
  - o La Universitat Pompeu Fabra.
  - o La Universitat Politècnica de Catalunya.

Tres països diferents, emmarcats en dos espais diferents i amb universitats de titularitat diferent, escollits amb la finalitat de poder observar les necessitats dels docents al marge (o en correspondència) del marc contextual en el qual estan situades.

El fet d'incloure les universitats de Xile i Argentina a la recerca ha estat vehiculat en part a la meua participació en una recerca sobre aquesta temàtica generada en el grup recerca consolidat FODIP, del qual en formo part. Aquesta recerca a petició de les universitats Nacional Tres de Febrero i Valparaíso m'oferia la possibilitat de treballar amb ambdues institucions compaginant-la amb la que ja tenia generada a les universitats catalanes.

Pla de treball

El pla de treball que he seguit pel desenvolupament de la recerca ha estat el següent:

1. Revisió documental a través de lectures de literatura científica.
2. Elaboració de les categories deductives, a partir de la revisió documental, que han servit per construir el qüestionari.
3. Realització del qüestionari a partir de les categories deductives.
4. Presa de contacte amb els coordinadors de les dues universitats de Xile i Argentina que revisen el qüestionari i l'ajusten al seu context i llenguatge.
5. Enviament del qüestionari a uns informants clau, a manera de prova pilot, perquè ajudin a validar el temps d'execució i la interpretació adequada de les preguntes formulades.
6. Retorn del qüestionari revisat per part dels informants clau i modificació d'alguns apartats.
7. Formulació explícita de la demanda a cada coordinador de les universitats de Xile i Argentina per fer extensiu el qüestionari a tots els docents de totes les facultats de cada Universitat. En el cas de la Universitat de Barcelona es va realitzar una petició formal a la vicerectora del professorat de la Universitat de Barcelona sobre la possibilitat de fer un enviament del qüestionari a tots els professors i professores de totes les facultats de la Universitat (vegeu annex 1).

Cada enviament, per correu electrònic, estava encapçalat per una explicació de la demanda i un agraïment a la participació a més de contenir el link en el qual podien aportar les respostes. El link es va mantenir obert durant un mes per a que els docents poguessin fer les seves aportacions (vegeu annex 2).

8. Elaboració del cos de les entrevistes a partir de les categories deductives.
9. Contacte amb els docents a entrevistar. En el cas de les Universitat de Xile i Argentina van ser els coordinadors de cada Universitat encarregats de fer els contactes, en el cas de les universitats catalanes els contactes els va realitzar la investigadora.
10. Realització de les entrevistes en l'espai escollit per cada persona entrevistada. En el cas de les Universitat de Xile i Argentina es van fer durant deu dies en cada ciutat (Valparaíso i Buenos Aires). La investigadora, acompanyada del coordinador es desplaçava a cada facultat. En el cas de les universitats catalanes el període que s'ha esmerçat en realitzar totes les entrevistes ha estat més ampli (durant tot un any) i s'han realitzat en diferents espais triats pels professors entrevistats.
11. Dinamització i/o col·laboració en els grups col·laboratius que s'han practicat en cada ciutat (Valparaíso, Buenos Aires i Barcelona). En alguns d'ells ha sigut la pròpia investigadora qui els ha dinamitzat mentre un altre professor prenia les

notes de camp, en d'altres la investigadora prenia les notes de camp mentre un professor dinamitzava l'activitat.

12. Elaboració del buidat dels qüestionaris amb les dades extretes de les preguntes tancades del mateix.
13. Processament de les dades quantitatives a través del programa SPSS.
14. Elaboració de les categories inductives amb la interpretació de les dades extretes de les preguntes obertes dels qüestionaris més les dades extretes de les entrevistes i les tècniques col·laboratives.
15. Anàlisi de totes les dades, inicialment per separat i més endavant creuant-les de formes diverses: mateix instrument diferents contextos, mateix context diferents instruments i finalment totes les dades de tots els contextos i tots els instruments.
16. Elaboració de les conclusions atenen als diferents aspectes previstos i emergents.
17. Confecció del pla marc de formació permanent del professorat universitari que pot aportar elements als diferents contextos.